

נח איש – צדיק, תמים, אדמה

עיון בפרשת השבוע על פי ה"משך חכמה"

1. בראשית א, כ"ו ומש"ז

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים וְעֲשֵׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ:

נעשה אדם בעלמנו – העלם האלקי הוא הבחירה החפשית בלי טבע מכריח רק מרצון ושכל חפשי, והנה ידיעתו יתברך אינה מכרעת הבחירה כי אין ידיעתו באה נוספת כידיעה של בשר ודם הבאה מהחושים רק היא עצמותויתברך וכמו שכתב הרמב"ם, (ה' תשובה ספ"ה) והנה אם כי אין ביכולת בנו להבין איך היא כי אילו ידעתינו הייתי רק זאת אנו יודעים שלהבחירה החפשית הוא מצמצום האלקות שהשי"ת מניח מקום לברואיו לעשות כפי מה שיבחרו ושלל ממופעליהם הגזירה וההחלטה בפרטיות, ולכן אמר אל לבו (בראשית רבה ח-ג) נעשה אדם בעלמנו.

פירוש, שהתורה מדברת בלשון בני אדם שאמר נניח מקום לבחירת האדם שלא יהא מוכרח במפעליו ומחויב במחשבותיו ויהיה בחירי חפשי לעשות טוב או רע כאשר יחפוץ נפשו ויוכל לעשות דברים נגד מזגי טבעו ונגד הישר בעיני ד'.

2. בראשית א, ל"א ומש"ז

וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי

בֶּקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי:

וירא וכו' והנה טוב מאוד – לא כתב וירא אלקים על האדם בפרט כמו בכל הנבראים רק כללו בכל אשר עשה, בזה רמוז סוד הבחירה שאין הידיעה מכרחת הבחירה לכן בכל הנבראים כתיב וירא אלקים כי המה טבעיים והראיה הוא כפי מה שהוא וכן יהיה לעולם אבל האדם אינו בטבעו רק בבחירתו ובחירתו מתחלפת והראיה לא תכריחנו. והגם כי כבר כתוב וירא בכל הנבראים בפרט, כתב וירא על הכל אחר בריאת האדם שעי" האדם מתעלין כולן שכשעושה רצונו של המקום יתברכו כולם בגללו עד שאמרו (איכה רבה א-לה) שמוסיפין כח בפמליא של מעלה והכוונה בכל הנבראים כולם ואז ע"י האדם המה טוב מאוד שנתוסף בהן מעלה וזוהר יתר מכפי בריאתם ודו"ק.

3. בראשית פרק ו, ט' ומש"ז

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ וְנֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדִרְתּוֹ אֶת הָאֱלֹהִים הַתְּהֵלֵף נֹחַ:

צדיק תמים בדורותיו – הגה שני דורות היו דור אחד שלפני המבול ודור אחד שלאחר המבול, ובגמרא (עבודה זרה ו) תמים בדרכיו צדיק במעשיו ופרש"י תמים עניו ושפל רוח צדיק בלא חמס, שכולם היו חומסין ושטופין בעריות והנה ברור שלפני המבול היה מעלתו שהיה בלא חמס והוא לא, אבל אחר המבול היו כולם גדורים מעריות ופרושין מחמס אמנם תמים עניו ושפל רוח בדורו אין חשיבות שאצלם לא היה חשוב צדיק אבל אחר המבול שנשאר לבדו וד' דבר עמו וברכו והצילו והיה זן ומפרנס כל העולם ולא היה מתגאה אז היה נחשב במה שהיה עניו לכן אמר כי אותך ראיתי צדיק כו' בדור הזה ותמים לא זכר ודו"ק.

4. בראשית ו, א' ומש"ז

וַיֹּאמֶר יְהוָה לְנֹחַ בֵּא אִתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתֶּבֶת כִּי אֶתְּךָ רְאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בְּדוֹר הַזֶּה:

כי אתך ראיתי צדיק כו' – עיקר הנסיון של כל הנבראים הי' ההסתפקות וקבלת מרות מנח ובניו כן נסיון של נח הי' העמל והסבלנות לכלכל כל מינים שונים לפי כלכלתם ולעשות רצונם וכמו שספר שם אליעזר (בפ' חלק) (דף קח): ולסבול טרדתם מה שלא ישוער בשכל, ותמים פרשו בגמרא (עבודה זרה ו) תמים בדרכיו וצדיק במעשיו ותמים בדרכיו הוא עניו וסבלן (רש"י) לכן ידיעת השי"ת אינו מכריח הבחירה (רמב"ם ה' תשובה ספ"ה) וידיעת הנבראים מכריח לכן אם גילה הדבר לנח שהוא תמים הלא היתה ידיעתו מכרחת הבחירה והיה מוכרח על הסבלנות היתרה וענותנותו לכן לא גילה השי"ת אליו ונשאר על זה בבחירתו חפשי מההכרח ולכן גדלה מעלתו ודו"ק.

5. בראשית ט, כ' ומש"ז

וַיִּזְוֶל נֹחַ אִישׁ הָאֲדָמָה וַיִּטַּע כָּרְם:

איש האדמה – במדרש פרשה ל"ו (סימן ו) אמר ר' ברכיה חביב משה מנח נח משנקרא איש צדיק נקרא איש האדמה משה משנקרא איש מצרי נקרא איש אלקים, הענין דיש שני דרכים בעבודת השי"ת דרך אחד מי שמייחד עצמו לעבודתו יתברך ומתבודד ויש מי שעוסק בערכי צבור ומבטל עצמו בשביל

הכלל ומפקיר נפשו עבורם אי"כ לפי המושג שזה שמתבודד יעלה מעלה מעלה וזה ירד ממדרגתו וכן אמרו קה"ר (ז-יד) כי העושק יהולל חכם ריב"ל שכח פ' הלכות בשביל שעסק בערכי צבור ובכ"ז מצאנו שנח התבודד ולא הוכיח את בני דורו לכן אמרו עליו (ע' סנהדרין קח) שאף הוא היה ראוי לכלייה ורק מתבודד לעצמו היה בכ"ז אחר שנקרא איש צדיק ירד ממדרגתו ונקרא איש האדמה, ומשה נקרא איש מצרי שהוכרח לגלות. שזה מורה פחיתות בנפש הואיל ומסר עצמו על ישראל בהריגת מצרי נקרא איש אלקים, שהגיע לתכלית השלמות מה שיוכל האדם להשיג, ועיין מ"ד"ר ברכה (יא-ו) ודו"ק.

6. הת"ם הקדמת יו"ד פתוחי הותם

יתברך היוצר וישתבח הכורא, אשר בחר באומה נבחרה, אוהבי מצותיו ושומרי תורתו, יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו, בני ישראל עם קרובו, זרע אברהם אוהבו, כדכתיב (ישעיה מ"א) ועתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי ולמה זה חיבה יתירה נושעת לאברהם אע"ה משאר אבות העולם שקרא אותו המקום בשם אוהבו?

כירור ענין זה נודע לנו ממאמר השי"ת (בראשית י"ח): כי ידעתינו למען יצוה את בניו ואת ביתו הארזי ושמרו דרך ה' וגו' (ידעתינו פ' רש"י לשון חבה) הורה בזה כי נפלאות אהבת ה' לאברהם אע"ה על שלימד דעת את העם וקירבם לעבודתו, והיא שעמדה לו יותר מכל מעשה הטוב וזכות הנפש אשר היה לו לעצמו, כי באמת גם לפניו היה היו יחידי סגולה אשר ידעו את ה' ודעת דרכיו יחפצו ובאהבתו ישגו תמיד.מי לנו גדול מהנוך אשר מעולם תשוקתו ודביקותו, נתפרדה החבילה חברת ארבע היסודות, חדל מהיות אדם ונתעלה להיות כאחד מצבא מרום במרום העומדים את פני המלך לשרתו: (ואיננו כי לקח אותו אלהים) ולא מצינו באברהם אע"ה שנודרך עפרוריותו כל כך – אך לא מצד פחיתות והסרון נפשו לא הגיע אל המעלה הזו, כי אם אאע"ה היה עושה כאשר עשה הנוך להתבודד עצמו מחברת בני אדם התעלה גם הוא להיות ממלאכי אל, ואשר לא עשה כן, הוא כי התבונן בחכמתו כי לא באלה חפת ה' שישלים האדם את נפשו לבד, ואת אנשי דורו ישאיר אחריו תרבות אנשים הטאים ומכעיסי ה', כמקרה אשר קרה לדורו של הנוך ודור המבול, הנסיון הזה לימד אותו כי טוב לאדם למעט בהשלמת נפשו, למען רבות כבוד ה' למעט את מורדיו ולהרבות עבדיו ויודעיו, כי מה יתן

ומה יוסף האדם אם יוסף מלאך אחד על אלפי רבבות מלאכי מעלה, הלא ה' בורא וממציא כהנה וכהנה חדשים לבקרים, ואם כה יעשו יחידי סגולה בכל דור ודור, ימצא אחד מני אלף קדש לה' ורוב העולם מקולקל, הארץ תשם מרעת יושביה וחפץ הבריאה תשארה ממעל. ודבר זה תתחייב צורת האדם נשמת שדי אשר בקרבו, היא חלק אלהי ממעל וטרם ירדה מן השמים לשכון בכתי חומר נגלו אליה מפוני ה' ועיניה משוטטות ככל, וכבואה אל גוף האדם נסתמו עיניה מעפרוריות חומר, עיר פרא אדם יולד, ומה לה לצרה הזאת לעזוב את בית אביה ותרד פלאים להסתפח ברגבי עפר מן האדמה, ומסתכנת כחברת הגוף ימים רבים עד כי ילמש האדם את חומר, ומי יודע אם לעת כזאת תגיע למלכות, אם תשוב לקדמותה? אם לא כי חבלים האלו יעלו לה בנעימים, וטוב לה לצמצם אורה ולמעט זיוה ימים רבים, למען תגיע אל תכלית השלמות להתדמות הצורה ליוצרה להיות מן המשפיעים לזולתה ולהאציל מאורה אל רוח השכלהסמוך לה אשר למעלה הזו לא תוכלה להגיע בשמים ממעל כי אין לה שם בת זוג המקבלת השפעתה, ואיננה שם כ"א בבחינת מקבלת ומעליותא היא לה להיות בבחינת משפיע. – ויען כי לא נשלם חפץ הנפש כ"א בצירוף כלי מעשה הגוף שיהיה תנועתם כתנועתה ויתפעלו כרצונה, מעלה הנכונה שיכור לו האדם להשפיע ולהטיב לזולתה תמיד כמעשה הנפש, ועל זה הזהירנו השי"ת: ולמדתם את בניכם: ואת בנייהם ילמדו, וכדומה מצות התוכחה: הוכח תוכיח את עמיתך, כל אלו המצוות מורים לנו כי לא תושלם חפץ הבריאה אם ישלים האדם את נפשו לבדו ולא ישלים את נפש זולתו. – והזהירו באבות: והעמידו תלמידים הרבה, גם אהרן נתפאר במדה זו: אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. ...

ודבר זה הוא מוסר השכל להשלים, אם אמר יאמר עבד העברי חשקה נפשי בה' והפץ אני להתקרב אליו ואיך אעשה זאת למעט בלימודי ומשכלות שלימות נפשי כדי להשלים נפש חבירי? התשובה אליו דברי חז"ל: הרבה למדתי מרבתי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכולם – היפלא מה' דבר למלאות לך שלימות נפשך ממה שהחסרת לכבוד שמו – אתה עשה את אשר צווך לעשות ללמוד דעת את העם, וה' יעשה את שלו עשה רצונו כרצונך והוא יעשה רצונך כרצונו למלאות נפשך מידיעת השלימות ויספיק לך זמן המועט להשיג השגות רבות ונשגבות עוד יותר מכדי יכולת שכלך.

7. אורות הקודש ג', קמ"ז-קמ"ח – מוסר הקודש, יסוד הכללות היסוד הכללי, ק"א

האדם צריך להחליץ תמיד ממסגרותיו הפרטיות, הממלאות את כל מהותו, עד שכל רעיונותיו טובבים תמיד רק על דבר גורלו הפרטי, שזהו מוריד את האדם לעומק הקטנות, ואין קץ ליסורים

גשמיים ורוחניים, המסובבים מזה. אבל צריך שתהיה מחשבתו ורצונו, ויסוד רעיונותיו נתונים להכללות, לכללות הכל, לכללות העולם, לאדם, לכללות ישראל, לכל היקום. ומזה תתבסס אצלו גם הפרטיות שלו בצורה הראויה. וכל מה שהתפיסה הכללית היא יותר חזקה אצלו ככה תגדל שמחתו, וככה יזכה יותר להארת האור האלהי, כי שם מלא חל על עולם מלא, ולית שכינתא שריא באתר חסיר, וכיון דבאתר חסיר או פגים לא שריא, איך תשרה באתר שהכל נטול וחסר, ואין שם כי אם נקודה דלה מצערה ואפסית, שהיא הפרטיות האנכית לבדה. והתביעה הזאת להיות תמיד נתון ביסוד הכללי, בצרורא דלעילא דביה חיי כולא, הוא יסוד נשמת הצדיקים, המתהלכים לפני האלהים, ומתענגים על ד'. והם צריכים להתחזק לדעת את עצמות רצונם, ושלא לעזבו משום מניעה שבעולם, רק תמיד יגדלוהו יקדשוהו ויפארוהו, ויזכו לברכת ד', מיסוד בכל מכל כל.

8. אורות הקודש ג', קנ"ז – מוסר הקודש, יסוד הכללות צדיק לרבים, ק"י

כל מה שהאדם מתעלה יותר בצורתו הרוחנית, מרגיש הוא יותר את הערך הגדול של הרבים, הציבור מתחיל להיות חי בתוכיותו, בלבבו ועומק רצונו הוא מרגיש את הצרכים הרבים של הציבור, את גודל הערך של החיים, המפעמים בכללות הציבור, והוא עומד כולו לעיני רוחו כדמות חטיבה אחת, הוא מרגיש את המציאות הממשית של הציבור, ומתמלא אליו אהבה וכבוד אין קץ. ואז הרי הוא מתעלה להיות מנהיג ציבורי אידיאלי, מחשבותיו מתקדשות בקדושת הרבים, ומוסרו מתעלה להיות צדיק לרבים, ואור נשמתו מתחילה להאיר בקדושת אורו של משיח. וכפי מה שהחשק להיטיב מתגבר בו על עיני החיים המוגבלים ותוכניהם, כן יותר ויותר הולך רוחו ומתעלה, ואופקים רחבים עליונים רוחניים, שאין להם קץ ותכלית להשלמתם, בעולמים עליונים, בגזי מרומים, באוצרות של מעלה, מתרחבים לפניו ומתגלים לרוחו, ובהם הוא רודה, להשכיל ולהיטיב, להרבות אור אושר וקודש. והרי הוא עומד בקשר תדיר עם ההמון הגדול של צבא מרום, קדושי עליון, מעריצי קדוש יעקב, מן העולם עד העולם.

9. אורות הקודש ג', רס"ז-רס"ח – דרך הקודש, פרישות הפרישות והדרך הממוצע, א'

אמת הדבר, שהדרך הממוצע הוא דרך החיים, המאושרים, הראויים לכל אדם, וזאת היא עצת ד' ברוח התורה, והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, את הדרך זו בית חיים. מכל מקום טבע הסגולה הנשמית הוא נותן, שיחידים ימצאו בעולם, שההסתכלות העליונה, וחיי הפרישות הקיצונית עם הטהרה המופלגה, היא נאותה להם, כדי לכבוש דרך לעולם כולו, להאיר נתיבות עולמים. ואלה הגדולים מוצאים

בתכנם הקיצוני את אותה שביעת החיים, והאושר המלא, יותר הרבה ממה שמוצאים אותם רוב בני אדם בלכתם בדרך הממוצע הראוי להם. על כן יחידי סגולה בעלי חסידות מופלגה, זאת היא גם כן מכלל תוכן קדושת ישראל שימצאו בעולם. ובמאפל הגלות לפעמים דוקא אלה הענקים הם הם אשר האירו לנו את כל חשכת החיים, וישימו לנו מעקשים למישור, ומחשכים לאור. המסוגלים לחסידות, לקדושה, להשגת רזי תורה, לא יוכלו לדמות את עצמם לרוב בני אדם, דרכי חיים צריכים להיות בדרך יותר עליון, מחשבותיהם מוכרחות להיות נטויות למעלה, מובדלות מעסקי חול ופונות תמיד אל הקודש. ובוהם עושים טובה לכל העולם, מרבים בו שפע של אושר, של קדושה, ושל מנוחה, מחממים את הלבבות, ומאירים את הנשמות בסגולתם. ובהניחם את ידיהם ומתפרים ממעלתם מתפשטת נפילה רוחנית בעולם כולו. ואף על פי שדרכם הקודש צריכה להיות בקיצוניות, וחומרות, מכל מקום צריכים גם הם להיות מעורבים בדעת עם הבריות, ולדעת עת לכל חפץ, להגביר את תוכן החיים, ואת דעת העולם העמוקה בקרבם, את ההתקרבות והרעיות המדינית ברוחם ונפשם. ואז יהיו שלמים באמת, ותיקון העולם יהיה ראוי לבא על ידיהם, ומדותיהם האנושיות יתפארו ויתעלו בתכלית הטוב, ופאר רוח הקודש יחול עליהם בנעימות וחדוה.

10. אורות הקודש ג', רע"א-רע"ב – דרך הקודש, פרישות התבודדות וחברותיות ד'

האדם, שנשמתו מאירה בקרבו, מוכרח הוא להתבודד הרבה. החברה התדירית של אנשים אחרים, המגושמים על פי רוב נגדו גם ברוחניותם, מעממת את אורה הבהיר של נשמתו העליונה. ומתוך כך פעולתו החשובה מתמעטת, ובמקום ההטבה שהיה יכול להיטיב להחברה על ידי התבודדותו והרחקתו ממנה ברוב הזמנים, שגם אז יש שהיחש הרוחני לא יפסק, ונגד פניו יהיה כל הדור כולו, להתפלל בעדם, ולצייר את עילויים, את אוצר הטוב שבהם, יגרום לה נפילה על ידי נפילתו, מפני ההאפלה שהיא מאפילה את רוחניותו בקרבתם המטרדת, וצריך תלמיד חכם שיעשה עצמו כענק זה לצואר שנראה ואינו נראה. קשה מאוד לסבול את החברה, את הפגישה של אנשים שרויים בכל מהותם בעולם אחר לגמרי, שהאישיות השקועה במהלכים רוחניים אציליים, בשאיפות מוסריות גבוהות, אין לה מגע שמה. ומכל מקום סבל זה דוקא הוא מצחצח את האדם ומעלהו. השפעתו הרוחנית של האדם הנעלה על הסביבה, שבאה דוקא עם הפגישה התדירית, מטהרת את הסביבה, מעלה חן של קודש וחופש על כל מי שבא במגעו. והאצילות הזאת של חן קודש זה חוזרת אחרי כן בצורה יותר איתנה ופועלת על המשפיע עצמו, והרי הוא נעשה חברותי, מלא אצילות וקדושה, שהיא מדה יותר רוממה מהתוכן המקודש העומד בבדידותו, שהיא גורלו הטבעי של האדם, שעסקי הרוח העליונים הם יסוד חייו.